

knjigu: „*Que, pendant toute la turcocratie, les Grecs aient pu, tant bien que mal, continuer et développer une littérature qui correspond à leurs intentions et à leurs aspirations intellectuelles, voilà ce qui est digne d'estime et d'admiration*“.

Na kraju treba reći da je Knös savjesno navodio poslije svakoga poglavlja djela za konzultiranje, ali se nije ograničio na ovu ili onu stranu literaturu, donosio sve ono što je mogao sam provjeriti ili što su mu drugi autoriteti u tom pogledu savjetovali..

Prije sam spomenuo kako će Knösova knjiga biti od velike koristi i našim neobizantolozima, a ne samo njima, nego i našim učenjacima koji proučavaju detaljnije strukturu razvoja jugoslavenskih književnosti.

T. Smerdel, Zagreb.

ALEKSANDAR STIPČEVIĆ, *L'arte degli Illiri*, edizioni del Milione Milano, Serie di Quaderni *il Dittamondo* diretta da Mariso Cereghini, N. 6 1963, con 90 illustrazioni e 2 cartine geografiche. — Ova zanimljiva i studiozno napisana knjiga podijeljena je na osam poglavlja: 1) *L'arte Veneto-Illirica in Istria e Slovenia*, 2) *La civiltà degli Japodi*, 3) *La civiltà dei Liburni*, 4) *La civiltà di Dalj*, 5) *La civiltà di Glasinac*, 6) *Statuette fittili*, 7) *L'influsso dell'arte greca*, 8) *L'arte degli Illiri nell'epoca romana*, a poslije tih poglavlja dolaze: *Zaključak*, napisan vrlo koncizno i stvarno, zatim bibliografija i izvori samih ilustracija. Na kraju su dodane table u lijepom tisku od 1—75. — *Str.* LIII+1—75, 8°.

Poslije sintetičkih djela o jeziku Ilira (A. Mayer, H. Krahe) i njihovoj onomastici (D. Rendić-Miočević) ovo je djelo još jedan pokušaj da se na temelju dosadašnjih rezultata rezimira sadašnje stanje na tom polju ilirilogije. Pojava djela sintetične prirode o materijalnoj i duhovnoj kulturi drevnih Ilira nagovješćuje jednu veću, prvu po redu, sveopću sintezu o ovom starom balkanskom narodu.

Mnogi su problemi, koji su obuhvaćeni u ovoj Stipčevićевой knjizi, bili obrađivani u raznim stručnim časopisima, ali ipak nije postojala neka sintetična radnja koja bi obuhvatila sve ono što su Iliri stvorili na polju umjetnosti. Pisac se skromno ograđuje u *Uvodu* (IX) da je njegova studija letimičan pregled likovnog stvaranja starih Ilira, ali, kad se knjiga dočita i kad usporedno pratimo njegova izlaganja s pomoću slika što su priložene, onda nam mnogo toga u kompleksnoj problematici antiknih Ilira postaje jasnije. Uvjeravam se da je njegov doprinos ilirilogiji značajan i u mnogočemu osebujan. Nije bilo lako iz mnoštva gradiva upravo izabrati ono što je najbitnije i što može najbolje objasniti mnoge probleme, ili, bolje rečeno, što bi nas moglo povesti na put pravilnijih ocjenjivanja kao i samog kriterija, kako se može ocijeniti umjetnost starih Ilira.

Dobro je što je materija u knjizi tretirana prema *kulturama*, a ne po *tipološkom* načelu, a to bi se jedino onda moglo uraditi, kad bi cijela kultura starih Ilira bila jedinstvena. Raznolikosti u umjetničkom izrazu u raznim oblastima, u kojima su živjeli Iliri, odredili su kriterij obrade prema pojedinim kulturama. Te su o ovoj knjizi jasno razgraničene.

Prema sadržaju, koji smo malo prije naveli, vidimo da je u prvom poglavlju pisac obradio ilirsku umjetnost u Istri i Sloveniji. Ovo se je područje nalazilo pod jakim utjecajem italskim. Najznačajnije su pojave u ovim krajevima toreutska i monumentalna umjetnost iz Nesakcija kod Pule. O prvom autor drži da su njeni proizvodi nastali dobrim dijelom na tom tlu, ali njihovi tvorci nisu bili Iliri već Italici, koji su te proizvode izrađivali za potrebe, a možda i prema ukusu ilirske plemenske aristokracije. Tu teoriju obrazlaže činjenica da su svi toreutički proizvodi stvarani, kako u stilskom, tako i u ikonografskom pogledu, u onom stilu kakav je poznat u *Venetskoj* i *Etrurskoj* kulturi, dok se s druge strane u njima ne mogu nazrijevati nikakvi elementi ilirskog umjetničkog izraza. Što se tiče *Nesakcijske plastike*, autor misli da je nužno njenu pojavu povezati s procvatom etrursko-grčkih kolonija na ušću rijeke Pada.

Drugo poglavlje obrađuje *tzv. Japodsku kulturu*. Ta je od svih drugih na ilirskom području bila najrazvijenija i najraznolikija. Najznačajniji su spomenici te

kulture tzv. *japodske urne*, na kojima su ugravirane razne scene a one su u vezi s kultom mrtvih kod starih Japoda. Pisac je sve poznate prikaze na tim urnama podijelio na tri skupine. U prvu idu one koje su nastale pod izravnim utjecajem toreutske umjetnosti sa sjevera. Ovo je najznačajnija skupina, a i spomenici su najbrojniji. Datira se u V ili u VI st. prije n. e. U drugu skupinu idu oni prikazi koji su rađeni pod izravnim grčkim utjecajem. Mogu se datirati u isto vremensko razdoblje. Treća se skupina može samo *ikonografski* povezati s prvim dvjema. Crteži su iz te skupine primitivno rađeni. Idu u rimsko doba. Autor se, prema tome, ne slaže s datacijom Sergejevskog koji je sve prikaze na japodskim urnama datirao u rimsko doba, već prihvaća staru Hoernesovu teoriju, prema kojoj se ta umjetnička pojava kod Japoda mora povezati izravno s toreutskim proizvodima iz Slovenije i Istre.

Treće, četvrto i peto poglavlje obuhvata konciznu obradu gradiva *Liburnijske, Daljske i Glasinačke kulture*. Autor je dobro učinio, što je posebno poglavlje posvetio glinenim figuricama i još jednom značajnom problemu o utjecaju starogrčke umjetnosti i kulture na ilirsku stvaralačku djelatnost u tim područjima. Posebno poglavlje obrađuje ilirsku umjetnost u epohi Rimljana. Zanimljiva su u tom poglavlju autorova mišljenja o problematici estetske valorizacije ilirske provincijalne umjetnosti u rimsko doba. On drži da ta umjetnost nije *barbarska* u lošem smislu te riječi, već da ona ima svoje posebne kvalitete, a te gotovo nema štoviše ni službena rimska umjetnost.

U pregledu bibliografije autor je naveo najvažnije radove koji obrađuju pojedina pitanja iz područja umjetnosti starih Ilira. Na 75. tabli susrećemo najvažnije umjetničke predmete starih Ilira. Dobro je učinio što je knjizi dodao zemljopisnu kartu, na kojoj su navedeni lokaliteti što se spominju u samom tekstu.

Izdavač je napomenuo da će uskoro objaviti i jedno englesko izdanje, pa će strana publika pogotovo moći biti upoznata sa Stipčevićim radom, njegovim kriterijem vrednotenja stare ilirske umjetnosti, a što je najglavnije, stranci će se uputiti u dio antičke povijesti naše zemlje i tako moći upoznati bogatstvo naših muzeja i s ovoga područja. Na *str. XLIX* pisac zahvaljuje mnogim našim stručnjacima koji su mu pomogli u njegovu radu, a isto tako direktoru ove kolekcije M. Cereghiniju a i P. Ghiringhelliiju i Luisi Colombo koji su mu revidirali tekst. Jezik je u knjizi lijep, jasan. Sve je pregledno i zovno. Na kraju bih mogao samo ovo reći: da bi bila velika dobit za naše općinstvo, kad bi uskoro ugledali i jedno izdanje na srpskohrvatskom jeziku.

T. Smerdel Zagreb.

GIACOMO DEVOTO, *Origini indeuropee*, „Origines“ Studi e materiali pubblicati a cura dell' Istituto Italiano di Preistoria e Protostoria. Sansoni, Firenze, 1962, str. XII, 521. L. 18.000.

Među mnogobrojnim i raznolikim problemima indoevropske lingvistike u zadnjim se decenijama malo pažnje posvećivalo indoevropskim starinama. U centru pažnje bila su pitanja o tom da li je hipoteza o prvobitnom indoevropskom jedinstvu uopće opravdana i razrađivale su se nove metode koje dopuštaju da se to jedinstvo izučava u dinamici svoga razvoja. Tako su teoretska mogućnost i konkretne primjene unutrašnje rekonstrukcije zaokupile pažnju indoeuropeista, dok su pitanja kulturne historije i povezivanje jezičnih fakata s ostacima materijalne kulture i zamršeni problemi prethistorijske etnolingvistike ostali po strani. Između dva rata mnogi su se bavili tim pitanjima. Ona su zaokupljala podjednako njemačku historijsku školu i talijanske istraživače neolingvističke orijentacije. No pouzdani rezultati nisu bili u razmjeru s količinom publiciranih radova i nije pošlo za rukom da se odrede čvrsti kriteriji po kojima bi se moglo ocijeniti koliko je svaka pojedina od postavljenih hipoteza uvjerljivija. Razumljivo je dakle da je među istraživačima oduševljenje za takav rad splasnulo. Jer sve i ako se ignoriraju rasističke i druge nenaučne zloupotrebe kako to one zaslužuju, ostaje među dobivenim rezultatima malo toga što bi ohrabralo daljnje napore u takvom pravcu. Zato je u teoriji, a još više u istraživačkoj praksi prevladalo ograničenje na čisto jezični aspekt indoevropske zajednice, a u pogledu njezina povezivanja s kulturnom historijom i prethistorijskim nalazima